

УДК 371:372

ЛЕБЕДИК Микола Петрович,
голова ГО «Незалежний Центр
стратегічних досліджень» (м. Полтава),
кандидат педагогічних наук, доцент

НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНИЙ КОМПЛЕКС імені ФЕДОРА МОРГУНА ЯК МОДЕЛЬ ШКОЛИ ПОВНОГО ДНЯ

Проблема і її зв'язок із актуальними завданнями сьогодення. З 2016 року пропонується реформувати зміст освіти для учнів старших класів: *«виключити з числа обов'язкових (інваріантних) і перенести до категорії необов'язкових (варіативних) усі природничі дисципліни, передбачені нинішнім навчальним планом, зокрема – фізику, астрономію, хімію, біологію, географію, екологію, а у переліку обов'язкових предметів пропонується залишити дисципліну «Людина і природа» й інші, які сформовані на основі інтегрованого змісту освіти, а предмет «Інформатика» й інші перенести до циклу вибірково-обов'язкових предметів»* [1]. Відомо, що будь-які зміни змісту обов'язкової загальної середньої освіти можливі, якщо узгоджуються із змістом додаткової та інших видів освіти учнів.

Додаткова освіта учнів – цілеспрямований процес виховання і навчання за допомогою реалізації освітніх програм додаткової освіти, надання додаткових освітніх послуг і здійснення інформаційної діяльності за межами основних освітніх програм на користь школярів і суспільства, що забезпечує покращення якості обов'язкової загальної середньої освіти.

Старшокласники можуть на уроках вивчати усі **природничі дисципліни**, якщо: 1) на кожен предмет відводити не більше 1 уроку на тиждень; 2) на уроках учні будуть оволодівати лише

© М. Лебедик, 2017

теоретичними знаннями з предмету; 3) у позаурочний час (після обіду) увести цикл додаткового і поглибленого вивчення тільки особисто обраного учнем одного комплексу природничих навчальних предметів, за програмами *«Практикум із навчального предмету»*. Це перше.

Друге. Отримані на уроках теоретичні знання природничих дисциплін і додаткові знання та уміння на семінарах і при самопідготовці до виконання лабораторних і практичних занять, розв'язування типових і творчих навчально-пізнавальних задач й інше за змістом кожного окремого начального предмету учень повинен системно застосовувати їх при оволодінні додатковою освітою у процесах *основних видів діяльності*, до яких, за моністичною теорією багатомірного розвитку особистості психолога В.Ф. Моргуна, належать *праця, спілкування, гра і самодіяльність, де навчання, відтворення, пізнання (учіння) і творчість є рівнями їх освоєння* [5; 6].

Пошуками технологій удосконалення якості обов'язкової загальної середньої освіти учнів у взаємодії з додатковою освітою, з організацією поглибленого вивчення навчальних предметів у позаурочний час, навчально-виробничої праці, спорту, культури, мистецтва й інших напрямків життєдіяльності дітей займалися відомі українські та зарубіжні педагоги-реформатори: Ш.А. Амонашвілі, О.А. Захаренко, В.А. Караковський, А.С. Макаренко, Л.І. Паращенко, В.О. Сухомлинський, І.Г. Ткаченко, С.Т. Шацький та ін. Проте, до останнього часу, немає технології наданням учням додаткової освіти на базі загальноосвітнього навчального закладу I-III ступенів, діяльність якого повинна здійснюватися у режимі повного дня, що стає актуальним при відкритті *опорних шкіл*, до яких з 2016 року стали приїжджати підлітки і старшокласники недоукомплектованих шкіл із навколишніх сіл, а молодші школярі ще залишаються у початкових школах-філіях поблизу дому.

Над інноваційним освітнім проектом *«Школа повного дня як навчально-виховний комплекс»* активно працювали з 2000 року полтавські учені та педагоги (М.П. Лебедик – науковий керівник проекту, В.Ф. Моргун, П.В. Писаренко, Є.Г. Гачук, О.М. Гачук, В.В. Радул, В.Є. Саленко, В.М. Сахацька, К.С. Ялова та ін.). Ідею створення великої школи повного дня для сільських школярів послідовно підтримував відомий лідер Полтавщини (1973-1988), доктор сільськогосподарських наук, еколог, письменник-публіцист, Герой Соціалістичної Праці Федір Трохимович Моргун [4; 7]. Для впровадження моделі створення і розвитку школи повного дня у 2008

році була зареєстрована Кременчуцька приватна школа «Навчально-виховний комплекс імені Федора Моргуна», до складу якого входили навчальні заклади різних типів: *Загальноосвітня середня школа I-III ступенів – Дошкільний заклад – Професійно-технічне училище – Центр додаткової освіти*, який функціонував одночасно як школа повного дня для міських учнів і як школа-пансіон для приїжджих учнів [4].

Взаємодія учнів і педагогічних працівників школи повного дня у різних видах діяльності регламентується Розкладом постійних дзвінків початку-закінчення уроків, занять й інших організованих заходів, який за змістом розділяється на дві частини: у *першій половині дня* на уроках учні здобувають обов'язкову середню освіту за програмами вивчення основ наук, а у *другій половині дня* за власним бажанням учні опановують додатковою освітою (див. табл. 1-а і 1-б).

Таблиця 1-а

I. ПЕРША ПОЛОВИНА ДНЯ. Розклад підйому після сну, прибуття учнів у школу, навчання на уроках, відпочинку, харчування й інше

№ уроку	Початок - закінчення	Перерви	Види організованої діяльності учнів
«Нульовий» урок	6.00-6.20	<i>10 хв.</i>	<i>Пробудження учнів, водні процедури, гімнастика (20 хв.)</i>
	<i>6.30- 7.10</i>	<i>10 хв.</i>	<i>Очікування і приїзд у школу шкільним автобусом (40 хв.)</i>
	<i>7.20 -7.50</i>	<i>10 хв.</i>	СНІДАНОК учнів у їдальні школи (30 хв.)
1. РОБОТА ЗА ТИПОВИМИ НАВЧАЛЬНИМИ ПЛАНАМИ ЗНЗ I - III СТУПЕНІВ <i>(тривалість уроків : в 1 кл. - 35 хв., 2 -3 кл. - 40 хв., де перерви відповідно збільшуються до 20 хв. і до 15 хв., а з 4 класу тривалість уроків складає - 45 хв., з перервами - 10 хв.)</i>			
1	8.00-8.45	10 хв.	<i>ЗОШ - урок № 1</i>
2	8.55-9.40	10 хв.	<i>ЗОШ - урок № 2</i>

2-й СНИДАНОК для учнів усіх класів (20 хв.) – з 9.50 год.			
3	10.10-10.55	10 хв.	<i>ЗОШ - урок № 3</i>
4	11.05-11.50	10 хв.	<i>ЗОШ - урок № 4</i>
5	12.00-12.45	10 хв.	<i>ЗОШ - урок № 5 ОБІД учнів 1-2 кл. (35 хв.) - з 12.45 - сон</i>
6	12.55-13.40	10 хв.	<i>ЗОШ - урок № 6 ОБІД учнів 3-4 кл. (25 хв.) педагогів технічного і обслуговуючого персоналу школи (20хв.)</i>
7 УРОК	13.50-14.35	10 хв.	<i>ОБІД учнів 5-9 кл.(25 хв.), учнів 10-12 кл.(20 хв.)</i>
	14.45-15.30	10 хв.	Позакласні заходи, ігри, відпочинок, господарська праця, спілкування й ін. 2-й ОБІД учнів 1 кл. – із 14.45 год. (20 хв.)

Загальноосвітні навчальні заклади І-ІІІ ступенів, після закінчення уроків, у позаурочний час практично припиняють освітню діяльність. Оцінюючи досвід надання учням у позаурочний час додаткової освіти директор гімназії «Ерудит» м. Києва О.М. Перехейда пише: *«Моніторингові дослідження, проведені в гімназії, показали, що учні, які активно навчались у системі додаткової освіти, є більш успішними, більш мотивованими у сфері загальної освіти»* [19, с. 22]. Таким чином, якість обов'язкової загальної середньої освіти знаходиться у сильному взаємозв'язку з додатковою освітою школярів.

Розклад постійних дзвінків початку-закінчення організованих заходів за програмами додаткової освіти учнів, харчування, самоосвіта й інше, протягом другої половини робочого дня, показаний на табл. 1-б.

II. ДРУГА ПОЛОВИНА ДНЯ. Розклад проведення занять за програмами додаткової освіти учнів, харчування, відпочинку, участі у культурно-мистецьких заходах, спортивних тренувань, змагань, повернення додому, сну

2. РОБОТА ЗА ПРОГРАМАМИ ДОДАТКОВОЇ ОСВІТИ УЧНІВ (тривалість занять, 35 хв., перерви 10 хв.)			
9	15.40-16.15	10 хв.	З 15.40 до 17.20 год., за розкладом постійних дзвінків початку-закінчення занять, лише частина учнів поглиблено вивчає обрані навчальні предмети у взаємодії з учителями-фасилітаторами (репетиторами), які створюють «авторські одновікові і різновікові класи». Решта учнів, що за розкладом не працюють з учителями-фасилітаторами, беруть участь у діяльності клубів, гуртків, спортивних секцій, змаганнях, конкурсах, олімпіадах, у процесах господарської і навчально-виробничої праці, у художній самодіяльності, самоосвіті, відпочивають й інше.
16.25-16.45 год. (20 хв.) 2-й ОБІД учнів 2-12 кл.			
10	16.45-17.20	10 хв.	
11	17.30-18.05	10 хв.	З 17.30 до 18.50 год. – самостійне виконання учнями домашніх завдань із навчальних предметів до наступних уроків у навчальних кабінетах, де консультації та навчальну допомогу учням усіх класів надають учителі-фасилітатори.
12	18.15-18.50	10 хв.	
З 19.00 до 9.30 год. ВЕЧЕРЯ учнів, пед. працівників у школі (30 хв.)			
19.30 -20.30: ПРОГУЛЯНКА, ПОВЕРНЕННЯ УЧНІВ ДОДОМУ (60 хв.)			
Учні, які не повертаються додому шкільним автобусом, ночують під наглядом сімейного вихователя у блоках-квартирах (по 6 учнів) житлового будинку «Дитячий готель»			

20.30 - 21.00	СПІЛКУВАННЯ, ПІДГОТОВКА ДО СНУ (30 хв.)			
21.00 - 6.00	СОН УЧНІВ (9 годин) під наглядом батьків (виховат.)			
3. РОБОТА СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОГО І КУЛЬТУРНО-РОЗВАЖАЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ НА БАЗІ АКТОВОГО ЗАЛУ, ЧОТИРЬОХ МАЛИХ І ВЕЛИКОГО СПОРТЗАЛУ				
12	19.30- 20.00	10 хв.	<i>Спортивні змагання, ігри, індивідуальні тренування учителів, дорослих, збори, концерти й інше</i>	На суботу- неділю: <i>розклад спортзалів окремий: (з 8.00 год. і до 22.00 год.)</i>
13	20.10- 20.40	10 хв.		
14	20.50- 21.20	10 хв.		
15	21.30- 22.00			

У другій половині дня школярі здобувають додаткову освіту тільки за власним бажанням. Тому, коли учень відмовляється від взаємодії з педагогічними працівниками, які працюють за програмами додаткової освіти, то він за графіком руху «шкільного автобуса» повертається додому під опіку батьків, які несуть за нього подальшу відповідальність.

Необхідність підвищення якості обов'язкової загальної середньої освіти, внесення змін у його зміст, у взаємозв'язку з організацією додаткової освіти обумовлює мету дослідження – **створення школи повного дня**, яка визначає **першочергові завдання дослідження** :

1) визначити примірний зміст додаткової освіти учнів, який покращує якість обов'язкової загальної середньої освіти;

2) розробити модель школи повного дня як навчально-виховного комплексу;

3) апробувати технологію створення школи повного дня на базі діючого профтехучилища (професійного ліцею).

Аналіз матеріалів досліджень і публікацій по темі. У 2008 році Головне управління освіти і науки м. Києва узагальнило досвід

роботи загальноосвітніх навчальних закладів I-III ступенів і затвердило **Положення про школу повного дня**, де сформульований вихідний зміст поняття школи повного дня: *«Школа повного дня (далі школа) – це загальноосвітній навчальний заклад, у якому оптимально поєднані навчальна та позанавчальна сфери діяльності учнів в умовах освітнього-розвивального середовища як сукупності освітніх, виховних та оздоровчих процесів, що забезпечують реалізацію індивідуальних потреб учнів, батьків і членів педагогічного колективу»* [9].

Досвід діяльності шкіл повного дня в умовах столиці підтвердив доцільність створення у їх структурі інституту класних керівників (вихователів-кураторів), які працюють на повну ставку: *«Навчально-виховну роботу з учнями класу (групи) у другій половині дня забезпечує вихователь-куратор, який має педагогічну освіту. Ця діяльність зараховується як педагогічний стаж. Посада вихователя – куратора вводиться з розрахунку 1 (одна) посада на кожний клас»* [9]. Вихователь-куратор повинен працювати з учнями класу тільки у позаурочний час: він повинен контролювати якість додаткової освіти кожного учня класу, участь у процесах посиленої господарської та навчально-виробничої праці, культури та мистецтва, формувати одновікові і різновікові дитячі об'єднання як інструмент виховання, діагностувати становлення соціальної зрілості, особистісного зростання учнів й інше (М.П. Лебедик [3], В.Ф. Моргун [10], В.В. Радул та ін.).

Створити школу повного дня неможливо без суттєвого збільшення щоденного бюджету вільного часу учнів для оволодіння ними додатковою освітою, що вимагає радикального зменшення кількості уроків у процесах обов'язкової загальної середньої освіти. Досвід розподілу щоденної кількості часу на навчання учнів у школі і для їх участі у процесах виробничої праці на заводі, ще у 1938 році описав А.С. Макаренко у доповіді *«Про мій досвід»*: *"У нас була повна десятирічка з усіма якостями десятирічки. Крім того, у нас був завод, де кожен працював по 4 години в день. Потрібно було 4 години попрацювати на заводі, 5 годин попрацювати у десятирічці. Разом 9 годин"*. Вказана сумарна зайнятість учнів у процесах обов'язкового навчання і виробничої праці перевищує 8-годинний робочий день, що є негативним показником, але даний досвід вказує і на існування невикористаних педагогічних засобів протидії експлуатації дитячої праці: 1) у позаурочний час учнів можна залучати у процеси посиленої виробничої праці лише за їх згоди; 2) як у навчанні, так і у процесах продуктивної праці учні повинні

виконувати трудові операції тільки у взаємодії з педагогічними працівниками.

З 13-річного віку школярам дозволяється участь у процесах навчально-виробничої праці за умов, що учень буде працювати не більше 2 годин протягом дня і у строго вказаний термін часу за розкладом організованих занять – **«Виробнича праця»** и тільки у взаємодії з педагогічними працівниками, які організують і відповідають за виробництво продукції.

Загальним кінцевим результатом взаємодії учня і педагога у процесах господарської і навчально-виробничої праці виступає створення і розвиток трудового об'єднання, як інструменту виховання та розвитку їх особистості з відповідним набором якостей, які, згідно з Концептуальними засадами реформування середньої школи, повинні пов'язуватися із змістом 10 ключових компетентностей, необхідних для успішної самореалізації у суспільстві: *1. Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; 2. Спілкування іноземними мовами; 3. Математична компетентність; 4. Основні компетентності у природничих науках і технологіях; 5. Інформаційно-цифрова компетентність; 6. Уміння вчитися впродовж життя; 7. Ініціативність і підприємливість; 8. Соціальна та громадянська компетентності; 9. Обізнаність та самовираження у сфері культури; 10. Екологічна грамотність і здорове життя* [1, с. 11-12].

Для створення сучасної школи повного дня, де обов'язкова загальна середня освіта доповнюється повноцінною додатковою освітою, яку учень опановує тільки за власним бажанням, необхідно:

– визначити примірний зміст додаткової освіти учнів кожного класу школи повного дня у взаємозв'язку з їх обов'язковою загальною середньою освітою;

– створити у структурі школи повного дня навчально-методичний підрозділ «Центр додаткової освіти», педагогічні працівники якого працюють з учнями тільки за програмами додаткової освіти як на її території, так і за її межами;

– розробити технологію відбору педагогічних працівників для роботи в школі повного дня з урахуванням вільного володіння державною та, обов'язково, однією і більше іноземними мовами, рівня загальноосвітніх знань навчальних предметів, які щорічно діагностується з використанням стандартних методик зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО);

- сформувати автопарк «Шкільні автобуси» для підвезення з віддалених сіл і повернення додому учнів школи повного дня у визначений час;
- обладнати на території школи повного дня житлові будинки «Дитячий готель» для проживання більшої частини приїжджих учнів;
- організувати на базі шкільної їдальні щоденне 5-разове загальне і дієтичне харчування усіх учнів і педагогічних працівників;
- узаконити щорічну суму фінансування загальноосвітньої підготовки учня у будь-якій школі повного дня районного і обласного підпорядкування (освітній ваучер), незалежно від місця проживання його батьків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Удосконалення змісту та пошук ефективних форм організації обов'язкової середньої освіти у взаємодії з додатковою освітою як чинника становлення соціальної зрілості особистості учнів, формування їх готовності до виконання основних соціальних функцій досліджували Т.В. Водолазька, М.П. Лебедик [3], Н.П. Медвідь, В.Ф. Моргун, Б.М. Наумов, А.О. Остапенко [8], О.М. Перехейда, В.В. Радул, Седих К.В. [11], І.А. Синячов [12], В.І. Щоголь [13] та ін. Але на сьогодні немає апробованої моделі створення школи повного дня як освітньої системи, де підсистема обов'язкової загальної середньої освіти функціонує у взаємодії з рівноправною підсистемою додаткової освіти.

Досвід загальноосвітніх навчальних закладів вказує на існування трьох основних моделей додаткової освіти (ДО) школярів.

Перша модель (ДО). Більшість учителів навчальних предметів загальноосвітніх навчальних закладів I-III ступенів після уроків продовжують працювати з учнями у другій половині дня за планами додаткової позакласної і позаурочної виховної роботи, яка не регламентується типовим навчальним планом школи. **Друга модель (ДО)** характеризує діяльність загальноосвітнього навчального закладу I-III ступенів, де після закінчення уроків велика частина учнів здобуває додаткову освіту у різнопрофільних позашкільних навчально-виховних закладах, включаючи центри дитячої художньої і технічної творчості, клуби за місцем проживання, спортивні або музичні школи, бібліотеки. **Третя модель (ДО)** реалізується у діяльності загальноосвітнього навчального закладу, який працює у режимі школи повного дня, на базі якого створюється навчально-методичний підрозділ «Центр додаткової освіти» для керівництва і контролю за процесами додаткової освіти, якою оволодівають учні у

взаємодії з педагогічними працівниками за програмами додаткової освіти на території школи і за її межами – на базі позашкільних навчально-виховних закладів.

Організують додаткову освіту школярів педагогічні працівники, які з урахуванням змісту роботи розділяються на чотири підгрупи.

Перша підгрупа педагогічних працівників – учителі навчальних предметів з високим рівнем загальноосвітніх знань, які можуть за програмами додаткової освіти забезпечувати поглиблене вивчення тих навчальних предметів, які учень самостійно обирає для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО), для продовження успішного навчання у вищій школі. Педагогічною формою організації таких занять є одновікові і різновікові «авторські класи» (до 20 учнів), які учитель створює для роботи на базі профільного навчального кабінету.

Таких учителів батьки називають «репетиторами» начальних предметів, а у педагогіці їх ще називають творчими педагогами, «учителями-фасилітаторами» (за Ш. Амонашвили, К. Роджерсом, В. Сухомлинским та ін.).

Поглиблене вивчення учнями навчальних предметів у взаємодії з учителями-фасилітаторами будується за методиками проведення «практикуму навчального предмету». **Друга підгрупа педагогічних працівників** – це керівники "творчих учнівських дитячих об'єднань за інтересами" (гурток, клуб, студія, секція і інша), які розділяються на два автономно функціонуючі об'єднання педагогів: 1) *штатні педагогічні працівники школи повного дня, які у позаурочний час надають учнями додаткову освіту;* 2) *штатні педагоги позашкільних навчально-виховних закладів, які працюють з учнями як на своїй базі, так і на території школи повного дня.*

Третя підгрупа педагогічних працівників – це представники трудової еліти школи повного дня, які особисто організують міні-виробництва товарної продукції із завершеним циклом трудових операцій. У процесі продуктивної праці залучаються тільки бажані учні (з 13 років і за наявності згоди їх батьків), не більше 2-х годин в день, строго за розкладом «**Виробнича праця**», щоб виготовляти товарну продукцію спільно з педагогом-організатором виробництва.

Четверту підгрупу педагогічних працівників складають культпрацівники, які організують заходи з учнями у сфері культури і мистецтва.

З 2016 року місцеві органи влади почали закривати у сільській місцевості малі загальноосвітні навчальні заклади і створювати

районні, міжрайонні опорні школи, що актуалізувало проблему організації її діяльності у режимі школи повного дня. Статус опорної школи і її місце у структурі одного населеного пункту чи добровільного об'єднання територіальних громад зафіксований державним документом **«Положення про освітній округ»**: "Освітній округ – об'єднання навчальних закладів, закладів культури, фізичної культури і спорту (далі – суб'єкти округу). До складу округу можуть входити **опорні загальноосвітні навчальні заклади** (далі - опорні школи), їх філії». Об'єднання загальноосвітнього навчального закладу з позашкільними навчально-виховними закладами і установами культури – це створення опорної школи як комплексу.

Педагоги частіше використовують назву **«навчально-виховний комплекс»** – це «термін українського законодавства та освіти, що означає об'єднання освітніх, фінансових, інформаційних ресурсів навчальних закладів різних типів і рівнів акредитації для задоволення допрофесійних і професійних запитів учнів». Загальноосвітній навчальний заклад I-III ступенів функціонує як навчально-виховний комплекс, якщо у його склад входять дві або три його складові школи – початкова школа, гімназія та академічний ліцей, які системно взаємодіють під керівництвом і контролем єдиного директора. А якщо у його склад входять позашкільні навчально-виховні заклади, то виникає новий тип закладу освіти, який починає функціонувати у режимі школи повного дня.

Незважаючи на відсутність Положення про об'єднання у навчально-виховний комплекс загальноосвітнього навчального закладу I-III ступенів з навчальними закладами інших типів, у м. Південне Одеської області, з 1987 року успішно функціонує навчально-виховний комплекс (автор – незмінний директор І.А. Синячев) до складу якого входять: **«Загальноосвітня спеціалізована школа I-III ступенів № 2 - Центр позашкільної освіти - Професійно-технічне училище»** [11].

У процесі створення і функціонування школи повного дня як навчально-виховного комплексу виникає питання: **Хто повинен брати на себе відповідальність за результати додаткової освіти учнів загальноосвітнього навчального закладу, яку вони отримують у взаємодії з педагогічними працівниками позашкільних навчально-виховних закладів?** На це питання чітку відповідь надає А.С. Макаренко у першій лекції «Методи виховання». Кожен дитячий клуб, творча студія, театр, гурток, спортивна секція і інші одновікові і різновікові дитячі об'єднання, які формуються з учнів однієї або декількох загальноосвітніх шкіл для здобуття

додаткової освіти на базі позашкільних різнопрофільних навчально-виховних закладів, *«може працювати поряд зі школою, але організація роботи у них повинна належати все-таки школі. Школи повинні відповідати за цю роботу, вони там повинні об'єднуватися у роботу. ... І всі інші установи повинні бути підпорядковані школі»*. Тому для керівництва і контролю за процесами опанування учнями додатковою освітою загальноосвітній навчальний заклад створює навчально-методичний підрозділ «Центр додаткової освіти», що є умовою функціонування *школи повного дня як навчально-виховного комплексу*, де кожний має свою назву, зокрема:

- *НВК «Дошкільний заклад - Початкова школа - Центр додаткової освіти»;*

- *НВК «Початкова школа - Гімназія - Центр додаткової освіти»;*

- *НВК «Гімназія - Академічний ліцей - Центр додаткової освіти»;*

- *НВК «Гімназія - Професійний ліцей - Центр додаткової освіти»;*

- *НВК «Гімназія - Академічний ліцей - Професійний ліцей - Центр додаткової освіти» й інші.*

Кожна з існуючих моделей школи повного дня як навчально-виховного комплексу може бути використана для створення *опорної школи*, яка, по суті, повинна працювати у режимі повного дня.

Висновки, рекомендації і перспективи подальших досліджень.

1. Ідея створення школи повного дня як навчально-виховного комплексу спирається на розроблений алгоритм організації у позаурочний час додаткової освіти школярів (за вибором учнів), яка є чинником підвищення якості обов'язкової загальної середньої освіти. У першій половині дня, на уроках, учні у взаємодії з учителями навчальних предметів здобувають обов'язкову загальну середню освіту за типовими навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів (початкової школи, гімназії і академічного ліцею), а у другій половині дня кожний учень тільки за особистим вибором опановує додатковою освітою у взаємодії з педагогічними працівниками, які працюють за програмами багатовимірної додаткової освіти.

2. Уперше розроблена модель школи повного дня як навчально-виховного комплексу, до складу якого входять різні типи

загальноосвітніх навчальних закладів: *обов'язково* – початкова школа, гімназія, академічний ліцей (які можуть функціонувати окремо або разом) і створений ними навчально-методичний підрозділ «Центр додаткової освіти», педагогічні працівники якої працюють з учнями тільки за програмами додаткової освіти, а *по можливості* – дошкільний заклад та інші навчальні заклади системи загальної середньої освіти: позашкільні навчально-виховні заклади; професійно-технічний навчальний заклад (професійний ліцей); міжшкільний навчально-виробничий комбінат.

3. Отримані результати дослідження дозволяють надати рекомендації відносно створення опорної школи повного дня як навчально-виховного комплексу **«Гімназія - Професійний ліцей - Центр додаткової освіти»** або **«Гімназія - Академічний ліцей - Професійний ліцей - Центр додаткової освіти»** на базі недоукомплектованого професійно-технічного училища.

У подальших дослідженнях планується апробація рекомендацій щодо удосконалення методики багатовимірного формування у позаурочний час різних типів дитячих об'єднань як інструменту виховання учнів. Актуальним залишається теоретико-методологічне обґрунтування орієнтовного змісту додаткової освіти школярів та дослідження генезису виникнення і розвитку школи повного дня у різних країнах.

Література

1. Концептуальні засади реформування середньої школи. Нова українська школа / упоряд.: Л. Гриневич та ін.; заг. ред. М. Грищенко. – К. : МОН, 2016. – 35 с.
2. Лебедик М.П. Технологія атестації цілісного розвитку особистості на основі оцінок соціальної зрілості учасників педагогічного процесу : монографія / М.П. Лебедик. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2003. – 305 с.
3. Лебедик Н.П. Целостный личностный рост учащихся – общая конечная цель воспитательной системы школы имени Федора Моргуна / Н.П. Лебедик // Вернадськіанська ноосферна революція у розв'язанні екологічних та гуманітарних проблем: зб. матеріалів IV Всеукраїнських Моргунівських читань із міжнародною участю, присвячених 90-річчю від дня народження видатного українця / за ред. В.І. Аранчій та ін.; відпов. за вип. П.В. Писаренко, М.М. Опара, В.Ф. Моргун. – Полтава: Дивосвіт, 2014. – С. 389-398.
4. Лебедик М.П. Федір Моргун і реформа шкільної освіти / М.П. Лебедик // Світогляд. – 2015. – № 4. – С. 16-21.

5. Моргун В.Ф. Інтедифія освіти: психолого-педагогічні основи інтеграції та диференціації (інтедифії) навчання: курс лек. / В.Ф. Моргун. – Полтава: Наукова зміна, 1996. – 78 с.
6. Моргун В.Ф. Особистість та її становлення: спроба наукового моделювання / В.Ф. Моргун // Особистість в освіті: парадигма культури. Монографія / В.В. Зелюк, В.Ф. Моргун, Т.А. Устименко. – Полтава : ТОВ«АСМІ», 2011. – С. 27-35.
7. Моргун Ф.Т. Больше всех виноваты мы сами // Моргун Ф.Т. Куда идешь, Украина? Национальная идея, родной язык и украинка. – Изд. 3-е, доп. – Полтава: Полтавский литератор, 2005. – С. 211-223.
8. Остапенко А.А. Сопряженные образовательные системы: модели, структура, возможности: сб. науч. тр. / под ред. А.А. Остапенко – Краснодар: Просвещение-Юг, 2012. – 47 с.
9. Положення про школу повного дня (наказ Головного управління освіти і науки м. Києва від 05.09.2008 за № 239) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ipro.org.ua/files.
10. Рыбалка В.В. Монистическая теория многомерного развития личности в трудах В.Ф. Моргуна // В.В. Рыбалка. Теории личности в отечественной философии, психологии и педагогике: Пособие. – Житомир: Изд-во ЖГУ имени И. Франко, 2015. – С. 432-448.
11. Седих К.В. Психологія взаємодії систем: «сім'я і освітні інституції» [монографія] / К.В. Седих. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 260 с.
12. Синячев І.А. Навчально-виховний комплекс і всеобуч / І.А. Синячев // Відкритий урок: розробки, технології, досвід : національне публіцист.-педагогіч. видання. – 2014. – № 2. – С. 22-29.
13. Щеголь В.И. Формирование готовности будущего учителя к выполнению социальных функций по трудовому воспитанию учащейся молодежи: практ.-ориентир. моногр. / В.И. Щеголь; под ред. В.А. Слостенина. – Тольятти: ТГУ, 2005. – 386 с.